

Redactare: Rodica Chiriacescu și Ioana Bârzeanu

Tehnoredactare: Mariana Radu

Copertă: Luca Emil Cornel

Ilustrații copertă: Regele Ferdinand I al României, fotografie din colecția George Grantham Bain; pe clape, în ordine: (1) Regele Ferdinand în costumul de la încoronare; (2) Regele Ferdinand, Regina Maria, 1922; (3) Regele Ferdinand, Regina Maria, împreună cu fiul lor Carol și fiicele lor Elisabeta, Maria și Ileana, 1913; (4) Regele Ferdinand pe front, 1917; (5) Regele Ferdinand I și Regina Maria în ziua încoronării; (6) Parada Victoriei de la București, 1 Decembrie 1918; sursa ilustrațiilor: commons.wikimedia.org

© 2017 Toate drepturile asupra acestei ediții sunt rezervate editurii METEOR PUBLISHING

Contact:

Tel./Fax: 021.222.83.80

E-mail: editura@meteorpress.ro

Distribuție la:

Tel./Fax: 021.222.83.80

E-mail: carte@meteorpress.ro

www.meteorpress.ro

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
BULEI, ION

Bunul nostru rege : Ferdinand / Ion Bulei. -
București : Meteor Publishing, 2017
ISBN 978-606-910-054-7

94

Ion Bulei

Argument

„Bunul nostru rege: Ferdinand”

METEOR
PUBLISHING

Argument	5
<i>Non multum sed multa</i>	7
Și a fost să fie Ferdinand	9
Se caută un profesor... ..	14
Sublocotenent în primul regiment de gardă	18
„Voi veni acum în România”	22
O zi din viața lui în România	30
Nu se putea fără o Elena Văcărescu	34
„Vei avea curajul să te opui?”	40
Iubirile care se nasc și mor	46
„Un timp de fericire”	62
A fost Ferdinand „unealta lui Dumnezeu”?	68
Ceas de primejdie la Curtea Regală	74
De-ale familiei... ..	81
Ferdinand, un personaj politic în așteptare	91
Regele Carol nu mai este	100
„Sunt un bun român”	104
Expectativă militară	108
Ultima zi a României Mici	122
Drama unui rege și a țării lui	127
La 52 de ani speranțele nu mor	139
Ce fac rușii, întrebarea tuturor	144
„Of, Doamne, Doamne, m-am săturat!”	154
Întâlniri	159
O aventură regală	162
Exemplul bucovinean	167
România Mare s-a născut	174
Un sacrificiu regal	181
Repere bibliografice	187

Idem, Povestea vieții mele, vol. I-III, Editura RAO, București, 2011.

Reine Marie de Roumanie. Histoire de ma vie, 1875-1918, Editura Lacombe, Paris, edipe îngrijită și prezentată de istoricul de artă Gabriela Badea-Păun.

Regina Maria e Română. Capricii țării din viața mea. Memorii redescoperite.

Respect pentru oameni și cărți

Non multum sed multa

Ultimele cuvinte ale regelui Ferdinand I al României, înainte de a trece la cele veșnice, în noaptea de 19 spre 20 iulie 1927, au fost: „Mă simt obosit... obosit... obosit”. Fusese obositoare domnia lui? O domnie deloc lungă, din septembrie 1914 până în iulie 1927. Treisprezece ani. Puțin față de domnia lui Carol I, ce durase 47 de ani. Dar... *non multum sed multa*. Pentru că, deși scurtă, domnia lui a fost plină de evenimente, de schimbări radicale, de zbucium și trăiri. O domnie care a trecut printr-un război european și mondial, cu toate transformările aduse în plan regional. Europa imperiilor anului 1914 devine, în 1918, Europa statelor naționale. România Mică din 1914 devine, în 1918, România Mare. Unde este, așadar, locul lui Ferdinand I în toată această operă de transformare?

Dacă privești atent fotografiile de grup în care apare Ferdinand, cum oricare dintre noi ar putea avea curiozitatea s-o facă, îl vedem, de cele mai multe ori, într-o poziție marginală. De parcă ar vrea să iasă din poză și să plece. Nu să intre în atmosfera de ansamblu a fotografiei. Pentru că este o atmosferă creată de ceilalți, nu de el. Și, atunci, îți revin în minte multe dintre cuvintele așternute de regina Maria în marea ei operă memorialistică *Povestea vieții mele*. Cel mai des nume întâlnit în această operă este acela al soțului ei, sub forma de alint, Nando. Dar aproape de fiecare dată menționat critic. Ca în însemnarea din 10 aprilie 1921: „Nando este prost dispus, toată ziua a fost arțăgos, nestăpânit, pus pe ceartă și asta fățiș, fără să țină seama de oaspeți. Era într-adevăr detestabil și prost crescut în astfel de momente”¹. Sau, într-o altă însemnare, din 16 martie 1922, la Copăceni, unde familia regală avea o casă: „Am făcut desigur planuri de ameliorări. Este colțul favorit al lui Nando, dar toate îmbunătățirile pe care le face rămân doar în stadiul de planuri... El nu poate nici măcar să agațe un tablou, să schimbe locul unui scaun, sau să-l determine pe altul s-o facă”. Cu alte

¹ Monstrul Oficial (MO), nr. 50 din 15/27 martie 1921, Adunarea Deputaților, București, p. 101. Vezi și în: Maria, Regina României, *Însemnări zilnice*, vol. IV. Traducere Sanda Ileana Racoviceanu. Ediție de Vasile Irimia, Editura Historia, București, 2006; Apud Ioan Scurtu, *Istoria civilizației românești. Perioada interbelică (1918-1940)*, Editura Enciclopedică, București, 2009, pp. 143-144.

cuvinte, voia să ne spună regina, soțul ei era absolut incapabil să se ajute singur, nu era nici un bun organizator, nici om de acțiune. Și ea deplângea lipsa acestor calități. Se poate crede că Maria nu-l mai iubea pe Ferdinand când scria așa despre el? Fără îndoială. Dar oare l-a iubit vreodată? La început, da (sau poate Maria crezuse că asta înseamnă a iubi). Dar acest început rămăsese undeva departe. Cartea aceasta, ca și cea care a precedat-o, *Regina Maria. Puterea amintirii*, înfățișează un cuplu dinastic, al doilea, după Carol și Elisabeta, cu toate aparențele fericirii și cu prea puține din satisfacțiile ei. Un cuplu destinat îndelungilor așteptări. Douăzeci și doi de ani au așteptat Ferdinand și Maria să-i înlocuiască pe Carol și Elisabeta. Și, când așteptarea a luat sfârșit, în 1914, a luat sfârșit și *la belle époque* în Europa. O altfel de viață va duce acest cuplu în război și după. Cei doi nu guvernaseră încă în Vechiul Regat, și istoria i-a adus în fruntea României Mari. Alte realități, alte probleme, altă lume. O lume care o bucură pe Maria și o provoacă: „Dacă aș fi eu regel!” exclama ea la 1/15 august 1916. Dar îl însingurează pe Ferdinand. Vin și bolile. Întâi la el și... din nou la el. Și... ceea ce toți se temeau că avea să se întâmple s-a întâmplat.

Ceea ce propunem, cu această nouă lucrare, nu este doar un gest de politețe al istoricului de dincolo de timp (adică este foarte firesc să scriem și povestea soțului după ce am scris povestea soției). Ceea ce ne-a interesat a fost să observăm cum, coborând parcă din istoria noastră mai veche și din mândria prusacă, Ferdinand al României, produs al istoriei și totodată o victimă a ei, exprimă cum nu se poate mai limpede un proces de asimilare. În cazul de față, asimilarea personajului principal de către mediul peste care i-a fost dat să domnească. Linia dinastică construită de Carol I a fost așezată de Ferdinand I pe tronul împlinirii naționale.

Și a fost să fie Ferdinand

La 9/21 septembrie 1878, Consiliul de Miniștri hotărăște ca domnitorul Carol I al României să poarte titlul de Alteță Regală. Ce urma, odată acest pas făcut, era limpede: proclamarea lui Carol I ca rege și a României ca regat. Ceea ce s-a și întâmplat la 15/27 martie 1881². Legiuitorul român a crezut că această dublă proclamare din 1881 asigura prezentul României ca Stat. Și așa și era. Ce avea să se întâmple însă cu viitorul? Pentru că, întâmplarea făcea ca regele Carol să nu aibă copii. Regina Elisabeta, după îngrijiri infinite, dăduse naștere unei fetițe, Maria, care, din păcate, murise la nici patru ani și care, oricum, fată fiind, n-ar fi avut dreptul la tron³. Alți copii nu mai aduseseră Dumnezeu în Curtea Regală română. Cu toate strădaniile depuse și tratamentele medicale urmate. Și, atunci, ce avea să se întâmple cu abia proclamatul regat român? Ce avea să se întâmple cu stabilitatea și continuitatea dinastiei de Hohenzollern în România?

Oamenii politici români au trecut la aplicarea Articolului 83 din Constituția română: „În lipsa de coborâtori în linie bărbătească ai Măriei Sale, Carol I de Hohenzollern-Sigmaringen, succesiunea tronului se va cuveni celui mai în vârstă dintre frații săi sau coborâtorilor acestora”⁴. În vara lui 1880, Carol, în Germania fiind, împreună cu tatăl său îi vizitează pe Bismarck și pe împăratul Wilhelm I, care era și șeful Casei Regale. Satisfăcut de rezolvarea răscumpărării căilor ferate, atât de favorabilă Germaniei (statul român plătea un preț de circa trei ori mai mare pentru construirea celei mai întinse rețele de căi ferate din România de către firmele germane – afacerea Strousberg), Bismarck își dă acceptul și-l obține și pe cel al Vienei. În același an, 1880, pe 21 noiembrie, principele Carol-Anton, tatăl lui Carol al României, îi comunică lui Wilhelm I prevederile Constituției României privind succesiunea la tron. Doi membri ai Casei de Hohenzollern intrau în

² Monitorul Oficial (MO), nr. 60 din 15/27 martie 1881, Adunarea Deputaților, Sesiune ordinară prelungită, ședința din 14 martie 1881, p. 1815. Vezi pe larg în Ion Bulei, *În Vechiul Regat*, Editura Tritonic, București, 2013, pp. 13 și urm.

³ Maria s-a născut la 27 august/8 septembrie 1870 și a murit la 28 martie/9 aprilie 1874.

⁴ Monitorul Oficial, nr 142 din 1/13 iulie 1866.

cadrul acestor prevederi: principele Leopold de Hohenzollern, fratele cel mai mare al lui Carol, și nepotul lui cel mai în vârstă, Wilhelm. Consultați, atât unul, cât și celălalt au notificat că renunță la calitatea de moștenitor al tronului României.

În consecință, dreptul de succesiune îi revine lui Ferdinand, născut la 12/24 august 1865 și botezat Ferdinand Victor Albert Meinard, principe de Hohenzollern, al doilea fiu al principelui Leopold de Hohenzollern și al principesei Antónia, infanta Portugaliei. Mama sa, numită în mod obișnuit Antoinette, a avut o influență determinantă asupra prințului Ferdinand. L-a ferit de multe dintre ademenitoarele contacte cu lumea exterioară, după cum ne relatează Eugen Wolbe în frumoasa lui carte dedicată lui Ferdinand⁵. Educația destul de aspră pe care a primit-o Ferdinand tot mamei i se datorează. „Porunca, de pildă, de a vorbi numai atunci când era întrebat i-a imprimat lui Ferdinand, care în fond era un om amabil, sfiala de care a suferit aproape întreaga sa viață. Era rugat să vorbească tare și clar, și trebuia – când se lăsa antrenat – să repete o dată, chiar de două ori fraza spusă cam prea încet.” Așa s-ar explica, crede Eugen Wolbe, obiceiul lui Ferdinand de a relua în convorbiri fraza inițială a partenerului său. Adică nu se datora faptului că ar fi trăit printre „oameni tari de urechi”, cum spunea Ferdinand mai târziu, după ce devenise rege. Mama lui, cu un dezvoltat simț artistic, era și pictoriță, ca preocupare în timpul liber. N-a reușit să-i transmită fiului aceeași înclinație și aceeași bucurie a picturii, dar l-a ajutat s-o înțeleagă. În acest sens, a contribuit, nu puțin, și colecția valoroasă de tablouri aflată la castelul de la Sigmaringen. De la tatăl său a învățat să fie cavaler. Nu va fi, precum acesta, „un militar sever, exersat în șa”, dar va manifesta un interes destul de puternic pentru cariera de oștean. Ca tânăr principe, va urmări cu mare interes Războiul cu turcii din 1877-1878.

Ferdinand învață de mic să iubească plantele. Alături de Wilhelm, fratele mai mare, și de Karl Anton (Carlo), fratele mai mic, se va bucura de o tinerețe fericită la castelul părintesc de la Sigmaringen, în preajma eleșteului de la Krauchenwies, cu lebedele și cu plantele lui rare, sau în

⁵ Eugen Wolbe, *Ferdinand I, întemeietorul României Mari – o biografie*. Traducere de Maria și Ion Nastasia, Editura Humanitas, București, 2004.

excursiile prin Alpii elvețieni din timpul vacanțelor. Dragostea pentru natură tot mama sa i-a insuflat-o. „Noi facem și plimbări frumoase pe valea Dunării și la Inzigkofen, unde se găsesc flori foarte frumoase”, îi scria el tatălui său la 30 iunie 1874. Avea pe atunci nouă ani neîmpliniți. De la familia sa învață Ferdinand să trăiască în iubirea de Dumnezeu. Duminica și în zilele de sărbătoare se ducea totdeauna să asculte liturghia. Și ca rege, mai târziu, la Sinaia, îl va pune pe capelanul Curții să i-o celebreze. Ferdinand are și o guvernantă franțuzoaică, o alsaciană, care îl învața rugăciuni nu totdeauna dorite în familii germane, cum era aceea în care Dumnezeu era rugat să-i ajute pe francezi să-i învingă pe germani, și Alsacia și Lorena să redevină franceze (!).

Tânărul Ferdinand are un preceptor, pe dr. Grobbels, care-l introduce în disciplinele elementare și în limba latină. Tatăl său îl inițiază în istorie, geografie și în științele naturii. Se arată de la bun început foarte studios. Citea cu pasiune ore întregi, cu predilecție despre viața și faptele eroilor, mai cu seamă ale celor din Antichitatea clasică. Exemplul lui Frederic cel Mare sau al lui Napoleon îl interesează mai puțin. Nu se vedea un om de acțiune. Un visător, da. Mai ales din perioada în care familia lui se găsește la castelul de la Benrath, lângă Düsseldorf, reies pregnant deosebiri în felul de a fi al copiilor prințului moștenitor Leopold. Nando, numele de alint al lui Ferdinand, se deosebește de frații săi. Nu este înclinat spre glumă, spre discuții în contradictoriu, nu vrea să-și impună un punct de vedere personal, de teamă să nu își jighească partenerul de discuție. Nici nu simte nevoia să-i facă pe alții să fie de acord cu punctul său de vedere. Tatăl lui își exprimase speranța că integrarea lui Ferdinand într-un cerc mai larg de camarazi va fi benefică. Și îl înscrie în 1880, împreună cu frații săi – pe el în clasa a șasea –, la gimnaziul Hohenzollern din Düsseldorf.

Principele Leopold insistă pe lângă profesorii școlii să nu creeze fiilor săi o situație privilegiată. De aceea toți colegii li se adresau nu cu „alteță”, ci cu „prinț Ferdinand”, „prinț Wilhelm”, „prinț Karl”. Ferdinand însuși nu acceptă favoritisme. Se supără strașnic atunci când unul dintre camarazi îl ajută să câștige la tir⁶. Tinerii frecventau familii nobile. Mergeau la Koblenz, la împărăteasa Augusta, la Bruxelles, la familia regală, cu care se înrudeau.

⁶ *Ibidem*, p. 33.

Ferdinand vizita adesea muzeul de arte grafice Plantin-Moretus din Anvers. Eugen Wolbe îl citează pe Oswald Flamm, colegul lui Ferdinand, care îl vedea pe acesta „mereu prietenos, deschis și modest, un suflet delicat, poate prea sensibil”⁷. Era totdeauna și prea obedient, respectând întocmai ordinele primite de la profesori sau de la cei doi instructori, unul militar și altul civil. Cel mai mult îl atrăgea studiul limbii germane (îi prefera îndeosebi pe clasici). Îi plăcea latina (greacă nu va studia, inspectoratul școlar îngăduindu-i să înlocuiască greaca cu româna). La germană și latină va da și examenul scris la absolvire. La celelalte materii – religie, franceză, istorie, geografie, matematică – va da examen oral la 24 martie 1885. Obține calificativul „bine” la toate. Și părăsește Düsseldorf. „Abia acum, când trebuie să mă despart de el, observ cât de drag mi-a devenit Düsseldorf, acest oraș atât de frumos”, avea să-i scrie tatălui său la 30 martie 1885.

Ferdinand, împreună cu tatăl său Leopold și cu Carlo, fratele lui mai mic, asistă la serbările încoronării lui Carol I, pe 10/22 mai 1881. La împlinirea unui an de la aceste serbări, Ferdinand îi scria lui Carol I că își amintește cu și mai multă plăcere „de acele zile minunate pe care le-am trăit alături de voi. Și astăzi parcă îmi trec pe dinaintea ochilor delegațiile de țărani în costumele lor pitorești și care v-au salutat cu urale entuziaste. Văd și acum mulțimea multicoloră de pe străzile Bucureștiului pe care le-am străbătut seara, când în jurul nostru mergeau mii de oameni în cele mai diferite costume”⁸. La 30 decembrie 1881 își exprima speranța „că în curând vom putea să venim din nou în România și atunci vom cunoaște ceva mai bine țara pe care am îndrăgit-o”⁹.

Așa își leagă tânărul Ferdinand destinul de România. O țară în care ajunge din nou pe 20 aprilie/2 mai 1883. Vine însoțit de fratele său Wilhelm. Cel care îi aduce la București este regele Carol. Cei doi prinți sunt găzduiți la Palatul Cotroceni și vor rămâne în țară vreme de două luni, timp în care regele Carol s-a străduit să-i învețe „tot felul de lucruri folositoare

⁷ *Ibidem*, p. 32.

⁸ *Scrisorile regelui Ferdinand I al României*, vol. I. Traducere, text stabilit, note și studiu introductiv de Sorin Cristescu, Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2015. Scrisorile se află la ANIC, Fond Regele Carol I personale, dosar VD 678 și urm., p. 41.

⁹ *Ibidem*, p. 40.

și interesante”. Despre Ferdinand el îi scrie fratelui său, Leopold, că, mai ales în ultimii doi ani, a făcut multe progrese în pregătire. Doar că era mult prea timid și reținut, spre deosebire de fratele său mai mare, mult mai prezent și comunicativ.

Este de presupus că relația lui Carol I cu cei doi nepoți ar fi înaintat mai repede. Faptul nu o bucura deloc pe regina Elisabeta. Suverana nu voia încă să renunțe la speranța de a avea un moștenitor direct, așa că făcea tot posibilul pentru a amâna la nesfârșit soluționarea acestei chestiuni. În Germania, această incapacitate a lui Carol I de a da totuși o rezolvare chestiunii dinastice în România stârnește reacția lui Bismarck. Pe Carol îl amenința soarta lui Cuza. Cu atât mai inexplicabilă era atitudinea regelui, se spunea la Berlin, cu cât la București se aflau două personalități diplomatice și politice remarcabile, Bernhard von Bülow, reprezentantul Germaniei, și Goluchowski, reprezentantul Austro-Ungariei, care, oricând, puteau fi diplomații de care era nevoie. Era și părerea împăratului Franz Joseph, comunicată secretarului de stat Herbert von Bismarck, împreună cu temerea că activitatea lor ar fi putut fi afectată de „încăpățânarea regelui Carol I, care întotdeauna vrea să știe el totul mai bine”. „Am sugerat M.S., scrie Herbert von Bismarck, că am putea să acționăm asupra regelui Carol I prin intermediul ducelui de Nassau, unchiul reginei Elisabeta, și această idee a părut să-i placă împăratului.”¹⁰

¹⁰ *Regele Carol I în rapoartele diplomatice austro-ungare, 1877-1896*, vol. I. Traducere, studiu introductiv, adaptare și note de Sorin Cristescu, Editura Paideia, București, 2013, p. 193.

Se caută un profesor...

O problemă a reprezentat-o numirea unui profesor de limba română pentru prințul moștenitor și pentru fratele său. Carol se gândise la un om pe care îl aprecia foarte mult: Dimitrie Gusti. Ieșean de baștină, născut în 1818, D. Gusti urmase cursurile Academiei Mihăilene și ale Conservatorului din Iași. Fusesse profesor de geografie, retorică și filosofie la mai multe școli din Iași, deputat, senator, ministru al instrucțiunii în 1867-1868. Fusesse și primar al Iașilor, în mai multe rânduri. Era primar în 1866 când a avut loc mișcarea separatistă de la Iași și, în această calitate, a jucat un rol important în potolirea spiritelor. Este cel care înmânează un memoriu domnitorului Carol, de neuitare a Iașilor¹¹. Alături de M. Kogălniceanu, V. Alecsandri și G. Mârzescu, D. Gusti reprezintă Iașul, în calitate de primar, la festivitatea de la Putna din 1871. „Un om foarte popular și iubit de cetățeni.” Dar, lucru foarte rar, iubit și de Carol I, care scrie despre el că este „o mare personalitate politică pe care pot conta ca pe mine însumi”. Gusti a fost ministrul cultelor încă din anii 1867-1868, „unde mi-a confirmat pe deplin speranțele”. Era respectat de toate partidele și, în cei 16 ani de domnie ai lui Carol, „nu a șovăit niciodată”. La marile festivități de la Focșani, în calitate sa de primar al Iașilor, ținuse o cuvântare „care ne-a electrizat pe toți și ne-a smuls lacrimi. Nimeni nu regretă mai mult ca mine că ne-a scăpat acest om destoinic, cel puțin pentru moment. Stăpânește extraordinar limba în care face și poezii”¹², continuă Carol. După știința noastră, nu există nicio altă personalitate politică din România despre care Carol I să fi scris atât de entuziast. Din păcate, Dimitrie Gusti se îmbolnăvește grav, iar regele trebuie să găsească pe altcineva care să-i învețe pe cei doi prinți limba română și tot ce era mai important din ceea ce numim civilizație românească.

Înlocuitorul lui D. Gusti este profesorul de liceu Vasile Păun. Absolvisse gimnaziul Gh. Lazăr, apoi liceul Sf. Sava și Facultatea de Litere a Universității din București. A fost profesor și director în 1878 la gimnaziul Dimitrie Cantemir,

¹¹ *Vezi Iași, memoria unei capitale*, coordonator Gheorghe Iacob, Editura Universității Al. I. Cuza, Iași, 2008, pp. 126, 131, 133, 139, 149, 157 ș.a.

¹² *Scrisorile regelui Carol I din arhiva de la Sigmaringen, 1878-1905*, Editura Paideia, București, 2012, pp. 86-87.

apoi, din 1879, la liceul Sf. Sava. Un bărbat scund, cu barba neagră, modest și liniștit, cu maniere plăcute. Vorbea puțină germană, puțină franceză. Fiica lui Ion C. Brătianu studiasse cu Păun și garanta pentru el. Profesorul avea o fată de 11 ani, de care nu accepta să se despartă și care, în caz de numire a sa, urma să fie înscrisă la o școală germană din Düsseldorf. Păun face o bună impresie în Germania familiei celor doi tineri și este angajat cu 12 000 de franci pe an. La 20 aprilie 1884, profesorul Păun îi raporta lui Carol I că orele de limba română merg bine. Nando manifesta o mai mare ușurință în învățarea acestei limbi decât Wilhelm, dar avea dificultăți cu pronunția¹³. Păun îi face și un portret lui Ferdinand: „Bălăi, nălțuș și subțirel la trup, cu ochii albaștri închiși, foarte blânzi, cu nasul arcat, semnul cel caracteristic al liniei suabe de Hohenzollern, cu expresia gurii și a feții așa de fină și curată, că ai crede-o fată mare, amestec armonicos al sângelui latin, dăruit de soarele Franței și Portugaliei – din partea a două străbune – și cu al mamei, cu tipul plăviș, gânditor și vesel totodată al germanilor de la sud, Alteța Sa regală este icoana vie a flăcăului desăvârșit la chip și la făptură”. Și V. Păun continuă: „Principele Ferdinand și-a petrecut copilăria la Düsseldorf, orașul cel mai frumos de pe Rin, cuib de artiști renumiți, focar de cultură elegantă”.

Un an mai târziu, cei doi copii ai lui Leopold veneau din nou în România, „lucru care este pentru noi o mare bucurie și acum casa noastră, atât de tăcută, este plină de viață”, cum îi scria Carol fratelui său. În privința limbii, „vorbesc amândoi românește foarte bine, spre bucuria și surprinderea tuturor. Wilhelm este mai dezinvolt și mai îndrăzneț decât Nando și în felul acesta a cucerit din nou inimile celor de aici. Eu încerc mereu să-l pun în evidență mai mult pe cel de-al doilea, căci el are primul drept de moștenire”. Orele de studiu ale celor doi principii se țineau cu regularitate. În restul timpului ei se găseau fie la rege, fie la Elisabeta. Vizitau stabilimente ale armatei, diverși oameni politici, pe I.C. Brătianu, pe Dimitrie Ghica, diverși diplomați, pe contele Torielli, pe baronul Saurma. La Sinaia, în aprilie 1885, țin companie reginei Suediei și celor doi fii ai ei, aflați în vizită în România. Pe 10 mai 1885 sunt și ei prezenți la București, la inaugurarea Palatului Regal, ce fusese refăcut¹⁴.

¹³ *Regele Carol I în rapoartele diplomatice austro-ungare, 1877-1896*, p. 23. De consultat articolul său *Principele Ferdinand de Hohenzollern*, în „Epoca”, an III, nr. 454 din 17 mai 1887.

¹⁴ *Scrisorile regelui Carol I...*, pp. 123-124.

Despre România, Ferdinand are prilejul să se întrețină mult și cu mare plăcere cu pictorul August Becker, care o vizitase în 1882. Făcuse aici o mulțime de schițe și studii. „Ne-a povestit mai ales despre Sinaia și despre minunatele plimbări prin acea pădure străveche. Pictează de zor tablouri și a avansat destul de mult cu cel pentru tine.”¹⁵ Peisagistul german va executa mai multe tablouri imortalizând frumusețea României și personajele de la Curtea Regală română. Înainte de România el călătorise în Norvegia, în 1844, și la Londra, în 1854. Apreciat de regina Victoria, vizitează, la invitația ei, Scoția, iar în 1869, reședința reginei de la Osborne House, de pe insula Wight. Pictorul german îi trezește lui Ferdinand amintirile legate de România. La 25 ianuarie îi scria unchiului, de la Düsseldorf, că se gândea adesea „la frumoasele zile pe care le-am petrecut la voi, la voi la Cotroceni. Să sperăm că te vizităm din nou în România”¹⁶. Voia oare să fie doar bine văzut de unchiul său, sau chiar îi plăcuse în România? Și una, și alta. La urma urmei, nu avea de ce să nu-i placă în exotica noastră țară. Cel puțin nu acum.

În ianuarie 1886, Păun îi scria regelui Carol că Ferdinand își continuă studiile de limba română, purtate de acum înainte prin corespondență. Regele sfătuiește să i se instaleze lui Ferdinand un telefon, „ceea ce i-ar spori și mai mult sârguința și ar fi o relaxare plăcută în orele libere”¹⁷. În privința studiilor pe care urma să le facă tânărul Ferdinand, este consultat și D.A. Sturdza. Temeinic, așa cum era totdeauna, acesta întocmește un proiect de studii care lui Carol I i se pare bun, dar prea încărcat. În ce privește studiile universitare, Sturdza recomandă Universitatea din Tübingen sau, și mai bine, pe aceea din Göttingen, cea dintâi universitate prusiană. Nu neapărat pe aceea din Berlin. Carol era și el de părerea lui Bismarck, și anume că, de la unificarea Germaniei, toate universitățile din cuprinsul ei erau create în jurul ideii pangermanice. În slujba acestei idei megalomane se pusese nu numai politicieni ambițioși și generali crescuți în spiritul dominației, ci și eminenți oameni de știință. Între ei, de pildă, Wilhelm Ostwald, fostul profesor de la Universitatea din Leipzig, laureat al Premiului Nobel. „Francezii și englezii, scria el, au rămas pe treapta de dezvoltare culturală pe care noi am părăsit-o: pe treapta individualismului.

¹⁵ *Ibidem*, p. 43.

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ *Ibidem*, p. 133.

Deasupra ei este însă treapta organizației, la care a ajuns astăzi Germania. Ea vrea să apuce pe un drum nou: să realizeze ideea muncii colective și să facă să beneficieze întreaga Europă de această măreață operă. Ea vrea să organizeze Europa, scoțând de la fiecare individ un maximum de producție în înțelesul cel mai favorabil societății; e chipul cel mai bun pentru indivizi de a fi liberi, e pentru dânșii libertatea sub forma cea mai înaltă, libertatea care salvează toate forțele, făcându-le să curgă spre același scop.”¹⁸ Ostwald considera că nimic pe lume nu se putea obține decât printr-o transformare de energie. Dar o formă de energie nu se poate transforma într-una și mai folositoare fără ca forma veche să nu opună rezistență. Pornind de la această teorie, civilizația se definea ca fiind reducerea la minimum a energiilor negative, neascultătoare. Așa se stabilea și doctrina unei Germanii mari, stăpână pe ea însăși și pe lumea întreagă prin disciplină¹⁹. Astfel de teorii sunt percepute de un tânăr ca Ferdinand ca un mijloc de înțelegere a lumii. Regele Carol apreciază proiectul lui Sturdza și pentru că dădea pondere dreptului roman și codului lui Napoleon, elaborat pe baza lui, iar astfel de studii își puteau găsi mai târziu o întrebuintare practică. Li se cere părerea și unor profesori ca Geffken și Schonberg... Și Ferdinand își va începe pregătirea universitară la Tübingen. Studiile merg bine. Ferdinand dă dovadă de multă străduință.

Aproape că nu există scrisoare din anii săi de studii în care Nando să nu își declare dorința de a revedea România. Mereu erau stărnite în sufletul lui „frumoasele amintiri pe care le-am adus de la București și care mă leagă tot mai mult de această frumoasă țară”. Și abia aștepta să le împrășteze. În 1885, de Anul Nou, își promite sieși și îi anunță și pe ai lui că în 1886 va fi în România. Nu va reuși, dar gândul lui se îndreaptă spre ea.

¹⁸ Apud E. Lovinescu, *Opere*, VIII, Ediție Maria Simionescu, Editura Minerva, București, 1989, pp. 77-78.

¹⁹ *Ibidem*, p. 78.